

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**MATERIJALIZAM KOD ADOLESCENATA: ULOGA KVALITETE
SOCIJALNE PODRŠKE, SAMOPOŠTOVANJA I SOCIODEMOGRAFSKIH
VARIJABLI**

Diplomski rad

Lucija Čoga

Mentor: Dr. sc. Ajana Löw Stanić

Zagreb, 2015.

Sadržaj

1.Uvod	4
1.1 Materijalizam	4
1.2. Socijalna podrška	7
1.3. Samopoštovanje	8
3. Metoda	12
3.2. Instrumenti	12
3.3. Postupak	14
4. Rezultati	15
5. Rasprava	20
6. Zaključak	25
7. Literatura	27

**Materijalizam kod adolescenata: uloga kvalitete socijalne podrške,
samopoštovanja i sociodemografskih varijabli**

**Materialism among adolescents: the role of social support quality, self-esteem and
socio-demographic variables**

Lucija Čoga

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati materijalizam kod adolescenata s obzirom na neke sociodemografske varijable te utvrditi odnos kvalitete socijalne podrške, samopoštovanja i materijalizma. U istraživanju je sudjelovalo 269 učenika srednjih škola na području grada Zagreba, a provedeno je grupno u okviru redovite nastave. Mjerni instrumenti korišteni u istraživanju su Skala materijalizma, Skala percipirane socijalne podrške i Rosenbergova skala samopoštovanja. Rezultati su pokazali da adolescenti imaju izraženije materijalističke vrijednosti od adolescentica. Sudionici koji žive u cjelovitim obiteljima imaju manje izražene materijalističke vrijednosti od sudionika koji žive u necjelovitim obiteljima. Sudionici nižeg socioekonomskog statusa imaju izraženije materijalističke vrijednosti nego sudionici višeg socioekonomskog statusa. Nadalje, materijalizam je bio negativno povezan s kvalitetom socijalne podrške i samopoštovanjem. Rezultati hijerarhijske regresijske analize pokazali su statistički značajan doprinos percipirane socijalne podrške obitelji i samopoštovanja u objašnjenju materijalizma, pri čemu viša percipirana podrška obitelji objašnjava više samopoštovanje, dok se doprinos percipirane podrške vršnjaka nije pokazao značajnim. Konačno, utvrđena je djelomična medijacijska uloga samopoštovanja u odnosu percipirane socijalne podrške obitelji i materijalizma.

Cljučne riječi: materijalizam, adolescenti, percipirana socijalna podrška, samopoštovanje

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate materialism among adolescents with respect to certain socio-demographic variables and determine the relationship of social support quality, self-esteem and materialism. The study included 269 high school students in Zagreb, and was conducted in a group within the regular classes. Measuring instruments used in the study are the Material Values Scale, Scale of perceived social support and the Rosenberg self-esteem scale. The results showed that male adolescents have higher materialistic values than female adolescents. Participants who live in intact families have lower materialistic values than the participants living in disrupted families. Participants of lower socioeconomic status adolescents have higher materialistic values than participants of a higher socioeconomic status. Furthermore, materialism was negatively associated with social support quality and self-esteem. The results of hierarchical regression analysis showed that perceived social support of family and self-esteem are significant predictors of materialism, while the contribution of perceived peer support was not significant. Finally, a partial mediating role of self-esteem in relation between perceived social support of family and materialism was found.

Keywords: materialism, adolescents, perceived social support, self-esteem

1.Uvod

1.1 Materijalizam

"Kamo ide ovaj svijet?" pitanje je koje možemo sve češće čuti. I mnogi će se složiti da je pitanje na mjestu. Učenica drugoga razreda gimnazije za školski list je napisala kako "više ne marimo za ljude nego za njihove novčanike; dok šetamo ulicama gledamo u blještave izloge, a zaboravljamo gledati jedni u druge; sve nas je više, a sve smo manji u očima jedni drugih" (Cukrov, 2014; str. 18). Ovo promišljanje vrlo je jasan pokazatelj općeg stanja u društvu koje stavlja naglasak na materijalističke vrijednosti, na što upozoravaju brojni istraživači, odgajatelji, stručnjaci u području obrazovanja i roditelji. Zabrinutost je opravdana jer, s jedne strane, djeca i mladi zauzimaju sve veći udio u potrošačkom svijetu (Bachman Achenreiner, 1997), a s druge strane, istraživanja upućuju upravo na negativne posljedice konzumerizma i materijalizma (Kasser, 2004).

Pojam *materijalizam* pojavio se usporedno s pojavom filozofije, kao naziv za osnovni pravac u filozofiji, suprotan idealizmu. Materijalizam možemo općenito definirati kao "tendenciju da se materijalno posjedovanje i fizičku udobnost smatra bitnijim od duhovnih vrijednosti" (Oxford Dictionaries, 2013). Belk (1985) definira materijalizam kao važnost koju osoba pridaje materijalnom posjedovanju te kao glavne sastavnice navodi posesivnost - želju za posjedovanjem, ne-velikodušnost ili škrtost - nevoljkost davanja / dijeljenja vlastitih materijalnih stvari te zavist - interpersonalni stav koji uključuje želju za zamjenom vlastite životne situacije s onom druge osobe za koju se smatra da je sretnija, uspješnija ili jednostavno posjeduje nešto što bismo htjeli imati.

Richins i Dawson (1992) opisuju materijalizam kao vrijednost koja vodi ljudske odluke i upravlja u raznim situacijama vezanim za područje kupnje i izvan njega. Kako su *vrijednosti* relativno *trajna* davanja prednosti određenim predmetima, pojavama i aktivnostima koja vode naša ponašanja, stavove, odluke i prosudbe, možemo očekivati da materijalizam neće značajno varirati s dobi. Iako su vrijednosti generalno stabilni konstrukti, kako se tijekom djetinjstva i adolescencije odvijaju brojne kognitivne, emocionalne i socijalne promjene, nije posve isključena mogućnost i promjene vrijednosti uvjetovane maturacijom ili učenjem (Lacković-Grgin, 2005). Teorije usmjerene na usvajanje potrošačkog ponašanja uglavnom su usredotočene na kognitivni

razvoj adolescenata. Kako bi se posjedovanje povezalo s zadovoljstvom, odnosno cijenio status povezan s posjedovanjem ili kako bi se osjetila zavist prema tuđim materijalnim stvarima potrebna je određena razina kognitivnog funkcioniranja i razvijeno apstraktno mišljenje (Bachman Achenreiner, 1997). Ove vještine počinju se razvijati u dobi od otprilike osam godina, a potpuno su razvijene i jednake onima kod odraslih u dobi od dvanaest godina (Selman, 1980; prema Bachman Achenreiner, 1997). S obzirom na to da se pojedine vještine razvijaju s dobi, moguće je i da materijalističke vrijednosti postaju istaknutije s dobi. Iznenadujuće, dosadašnja istraživanja ne pokazuju značajno variranje materijalizma s dobi (Bachman Achenreiner, 1997; Kasser, 2005; Ward i Wackman, 1971). Međutim, utvrđeno je variranje materijalizma ovisno o trenutnom društvenom kontekstu pa se pokazalo da se od osamdesetih godina prošlog stoljeća do danas sve češće navode podaci o porastu važnosti materijalnih vrijednosti i vrijednosti društvenog priznanja, ali i o manjoj važnosti nekih moralnih vrijednosti (Lacković-Grgin, 2005).

U odnosu na istraživanja materijalizma kod odraslih, relativno je oskudan broj istraživanja materijalizma kod djece i adolescenata. Neka od dosadašnjih istraživanja upućuju na povezanost materijalizma kod djece i nedostatka komunikacije u obiteljima (Moore i Moschis, 1981), roditeljskog stila koji slabo zadovoljava dječje psihološke potrebe (Kasser, Ryan, Zax i Sameroff, 1995), izloženosti materijalističkim modelima i niskim obiteljskim prihodima (Goldberg, Gorn, Peracchio i Bamossy, 2003) i niskog samopoštovanja (Chaplin i John, 2010). Kasser, Ryan, Couchman i Sheldon (2004) u svojem radu stavljaju veliki naglasak na ulogu osjećaja (iskustva) nesigurnosti u obiteljskom okruženju u razvoju materijalizma. Smatra se da je primarni izvor nesigurnosti okolina koja onemogućuje ostvarenje osnovnih psiholoških i fizioloških potreba te se upravo smatra kako je nesigurnost u podlozi brojnih pronađenih uzroka materijalizma poput socioekonomskog statusa, cjelovitosti obitelji i manjka podrške. Razvod je jedan od kritičnih događaja koji, zbog narušene stabilnosti i povećane hostilnosti u odnosima, izaziva osjećaj nesigurnosti kod djece. U skladu s time, istraživači su utvrdili kako su mladi s materijalističkim vrijednostima češće iz obitelji rastavljenih roditelja (Rindfleisch, Burroughs i Denton, 1997). Iskustvo nesigurnosti kao uzrok povišenim materijalističkim vrijednostima potvrđeno je i eksperimentalnim

istraživanjem u kojem su Kasser i Sheldon (2000, prema Kasser i sur., 2004) sudionicima eksperimentalne skupine inducirali osjećaj nesigurnosti koji je potom rezultirao većim materijalizmom eksperimentalne skupine. Nadalje, izloženost materijalističkim modelima i vjerovanjima, pokazala se značajnom u objašnjavanju izraženih materijalističkih vrijednosti.

Dosadašnja istraživanja pokazuju nekonzistentne nalaze o rodnim razlikama u materijalističkim vrijednostima kod adolescenata. S jedne strane postoje istraživanja u kojima nisu pronađene rodne razlike (Nefat i Benazić, 2014), dok se u nekim istraživanjima pronalaze više izražene materijalističke vrijednosti kod muških adolescenata (Bachman Achenreiner, 1997; Kasser, 2005; O'Cass i McEwen, 2004). Postojanje rodni razlika u izraženosti materijalističkih vrijednosti pripisuje se procesima socijalizacije - okolina stvara različita očekivanja za dječake i djevojčice te se razvijaju i diferencirane rodne uloge. Dječake se potiče da budu asertivni, da teže ostvarenju profesionalnih postignuća i statusa, češće ih se potiče da se natječu, dok se djevojčice potiče na uspostavu odnosa s drugima, da budu osjećajne i međuzavisne.

Socioekonomski status navodi se kao još jedan vrlo bitan faktor za razvoj materijalističkih vrijednosti kod djece i adolescenata. Istraživanja su pokazala kako su adolescenti s visoko izraženim materijalističkim vrijednostima imali većih socioekonomskih poteškoća, odnosno potječu iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa (Kasser i sur. 1995; Cohen i Cohen, 1996; prema Kasser, 2005). Pretpostavlja se kako do razvoja materijalističkih vrijednosti kod mladih nižeg socioekonomskog statusa dolazi zbog osjećaja deprivacije i nesigurnosti te se zato fokusiraju na materijalne ciljeve. Inglehart (1971) definiciju materijalizma stavlja u širi sociopolitički kontekst te navodi kako je materijalizam rezultat dugotrajnog iskustva opće ekonomske deprivacije. Osobe odrasle u teškim ekonomskim uvjetima internaliziraju osjećaj ekonomske nesigurnosti te zbog toga veću vrijednost pridaju materijalnim vrijednostima.

1.2. Socijalna podrška

Istraživanja su pokazala kako socijalna podrška ima povoljan učinak na suočavanje sa stresnim događajima te na opće zdravlje i prilagodbu pojedinca. Osobe koje žive u braku, imaju prijatelje i članove obitelji koji im pružaju materijalnu i psihološku podršku, boljeg su zdravlja nego ljudi s manje podržavajućih socijalnih kontakata (Broadhead i sur., 1983; Mitchell, Billings i Moos, 1982; prema Cohen i Wills, 1985). Postoji niz različitih definicija socijalne podrške, a različiti autori daju brojne konceptualizacije ovog konstrukta. Barrera (1986) smatra kako je bitno razlikovati izvore socijalne podrške poput obitelji, prijatelja, susjeda. Također, u svojoj definiciji socijalne podrške promatra tri odvojena elementa tog konstrukta: percipirana podrška, socijalna uklopljenost i stvarna podrška. Koncept *percipirane socijalne podrške* možemo definirati kao kognitivnu procjenu pouzdane povezanosti s značajnim drugima, dok se koncept *stvarne (dobivene) socijalne podrške* odnosi na akcije i aktivnosti koje druge osobe provode pri pružanju pomoći (Frančula, 2000). Mjere percipirane socijalne podrške utvrđuju percipiranu dostupnost podrške, dok mjere stvarne podrške pokazuju što osobe zaista čine kad osiguravaju podršku. Razlikovanje percipirane od stvarne podrške je od iznimne važnosti jer se upravo percipirana socijalna podrška, a ne njena stvarna materijalizacija pokazala značajnom u objašnjavanju suočavanja sa stresom (Gottlieb i Bergen, 2009).

Cohen i Wills (1985) razlikuju podršku samopoštovanju, informacijsku socijalnu podršku, socijalna druženja i instrumentalnu podršku. *Podrška samopoštovanju* (emocionalna, ekspresivna podrška) je informacija pojedincu da je poštovan i da je prihvaćen. *Informacijska podrška* je pomoć u definiranju, razumijevanju i nošenju s poteškoćama. Još se naziva i savjetom, podrškom u procjeni ili kognitivnim vođenjem. *Socijalno druženje* je provođenje slobodnog vremena s drugima, a može smanjiti stres jer zadovoljava potrebu za pripadanjem, pomaže odvratiti pozornost te potiče pozitivna raspoloženja. *Instrumentalna (materijalna, konkretna) podrška* je osiguravanje financijske pomoći, materijalnih resursa i usluga. Pomaže direktnim rješavanjem problema ili osiguravanjem vremena za aktivnosti poput zabave i opuštanja.

Glavni izvori socijalne podrške adolescentima su članovi njihove obitelji. Brojna istraživanja pokazala su konzistentne nalaze utjecaja obiteljskih odnosa na razvoj ličnosti i različitih oblika ponašanja kod adolescenata, kao što su to npr. razvoj

neovisnosti, samopoštovanja, psihopatologije, problematičnog ponašanja (Lacković Grgin, 2005). U istraživanjima materijalizma kod adolescenata dobivene su statistički značajne negativne korelacije materijalizma i kvalitete komunikacije u obiteljima (Moore i Moschis, 1981), roditeljskog stila koji zadovoljava dječje psihološke potrebe (Kasser i sur., 1995), kvalitete podrške u rastavljenim obiteljima (Rindfleisch i sur., 1997) te općenito kvalitete socijalne podrške (Chaplin i John, 2010). Osim obitelji, važan izvor socijalne podrške adolescentima su i njihovi vršnjaci. U ranijim istraživanjima materijalizma dobivene su značajne pozitivne korelacije materijalizma i vršnjačke komunikacije o potrošnji (Churchill i Moschis, 1979), podložnosti vršnjačkom utjecaju i materijalizma (Roberts, Manolis i Tanner, 2008) te značajne negativne korelacije vršnjačke podrške i materijalizma (Chaplin i John, 2010).

1.3. Samopoštovanje

Samopoštovanje možemo definirati kao vrijednosnu deskripciju ili evaluaciju samog sebe, gradi se na sveukupnom pojmu o sebi i superordinirana je ostalim kategorijama samopoimanja (Coopersmith, 1967; Jelić, 2012; Lacković-Grgin, 1994; Rosenberg, 1979). Osim što je pod utjecajem kognitivnog razvoja, pod značajnim je utjecajem stvarnih i zamišljenih interakcija s osobi značajnim pojedincima. U skladu s time, adolescentima su za razvoj samopoštovanja svakako najvažnije interakcije u obitelji i u vršnjačkim skupinama. U ranijim istraživanjima utvrđena je statistički značajna pozitivna povezanost socijalne interakcije i podrške sa samopoštovanjem (Chaplin i John, 2010; Raboteg-Šarić, Brajša-Žganec i Šakić, 2009).

Dok djeca predškolske dobi sebe definiraju u terminima tjelesnih karakteristika, samoopisi adolescenata, zbog promjena u mišljenju i posjedovanja formalne strukture mišljenja, sadrže sve više psiholoških karakteristika, a procjene sebe postaju sve apstraktnije i generalnije (Lacković-Grgin, 1994). Nalazi istraživanja o stabilnosti samopoštovanja nesuglasni su, a Lacković-Grgin (1994) navodi neke od razloga pojavljivanja oprečnih nalaza - razlike u mjerama samopoštovanja, različiti istraživački pristupi i različiti nacrti istraživanja. Tako, primjerice, istraživači koji su koristili transverzalni pristup izvještavaju o opadanju samopoštovanja u srednjoj adolescenciji te

ponovnom porastu u kasnoj adolescenciji, a istraživači koji su koristili longitudinalni pristup izvještavaju o stabilnosti samopoštovanja.

U dosadašnjim istraživanjima materijalizma, utvrđena je statistički značajna negativna povezanost samopoštovanja i materijalizma (Chaplin i John, 2007; Kasser, 2005; Kasser i sur., 2004). Brown, Collins i Schmidt (1988) smatraju da pojedinci s niskim samopoštovanjem neizravno pokušavaju poboljšati sliku o sebi povezivanjem sa stvarima za koje smatraju da imaju značajnu vrijednost. Materijalne stvari služe kao kompenzacija vlastitog osjećaja manje vrijednosti i nekompetentnosti. Međutim, Richins u svojoj *teoriji adaptacije* (1986; prema La Barbera i Gürhan, 1997) navodi, ukoliko ljudi pomoću posjedovanja materijalnih stvari nastoje povećati zadovoljstvo sobom, to zadovoljstvo može trajati samo kratko vrijeme jer će kroz proces adaptacije uskoro ponovno postati nezadovoljni.

Jedna od teorija kojom se može objasniti odnos socijalne okoline adolescenata, samopoštovanja i materijalizma je *Bronfenbrennerova teorija ekoloških sustava* (Bronfenbrenner, 1994), prema kojoj okolinu pojedinca čini niz povezanih sustava ili slojeva, koji na različite načine utječu na razvoj pojedinca. Mikrosustav, najbliži sloj, sastoji se od dvosmjernih interakcija pojedinca i njegove neposredne okoline (odnosi s roditeljima, vršnjacima, braćom i sestrama, školom). Mezosustav čine međusobna djelovanja pojedinačnih mikrosustava, primjerice, kako odnosi u obitelji utječu na školski uspjeh djeteta, odnose s vršnjacima i sl. Egzosustav se odnosi na širi kontekst socijalne okoline, poput zdravstvenih i socijalnih službi, lokalne zajednice i medija. Makrosustav, najudaljeniji sloj, sastoji se od obilježja kulture u kojoj dijete odrasta (vrijednosti, običaja i resursa). Autori koji proučavaju uzroke i posljedice materijalizma u adolescenata usmjerili su se na različite dijelove ekološkog sustava, no razmatrajući dosadašnja istraživanja riječ je o međudjelovanju svih okolinskih slojeva koje pronalazimo u teoriji ekoloških sustava. Tako su se, iz mikrosustava, važnim faktorom u razvoju materijalističkih vrijednosti pokazali roditeljski stil, odnosi među roditeljima, načini komunikacije roditelja i adolescenta te socijalna podrška. Primjerice, djeca rastavljenih roditelja pokazuju više izražene materijalističke vrijednosti od djece iz cjelovitih obitelji (Rindfleish i sur., 1997). U okviru egzosustava, značajnim se pokazao

utjecaj reklamiranja proizvoda u medijima. Naime, putem reklama stvaraju se veze između posjedovanja određenih proizvoda i poželjnih ishoda za pojedinca. Pozitivna korelacija gledanja televizije i materijalizma pronađena je kod svih dobnih skupina u većini kultura (Kasser i sur., 2004). Naposljetku, u okviru makrosustava, slabi ekonomski uvjeti, niski socioekonomski status te prisutnost opće ekonomske krize pokazuju konzistentnu pozitivnu povezanost s izraženim materijalističkim vrijednostima (Chang i Arkin, 2002; Kasser i sur., 2004).

Jedno od novijih istraživanja materijalizma proveli su Chaplin i John (2010), u kojem prilaze problemu materijalizma s drugog stajališta. Smatraju kako na razvoj materijalizma ne utječu vršnjaci i roditelji kao *socijalni modeli*, već roditelje i vršnjake smatraju *izvorom emocionalne potpore* koja čini temelj samopoštovanja u adolescenata. Točnije, smatraju kako je riječ o *medijacijskoj ulozi samopoštovanja* u odnosu roditeljske i vršnjačke potpore i materijalizma u adolescenata. U skladu s time, djeca koja žive u disfunkcionalnim obiteljima, obiteljima u kojima nedostaje komunikacije neće imati dovoljno emocionalne potpore te će to utjecati na njihovo samopoštovanje. Radi očuvanja pozitivne slike o sebi bit će skloniji razvoju materijalizma. Rezultati istraživanja upućuju na negativnu povezanost socijalne podrške i materijalizma te na parcijalnu medijaciju samopoštovanja u odnosu socijalne podrške i materijalizma. Međutim, iako rezultati sugeriraju odnose među ispitivanim varijablama, riječ je o prvom takvom istraživanju, stoga je dobivene nalaze potrebno dodatno provjeriti.

Istraživanja koja su do sada provedena daju određeni doprinos razumijevanju materijalizma kod djece i adolescenata, no postoji potreba za dodatnim istraživanjem ovog konstrukta i, osobito, njegovih prediktora. Upitna je i mogućnost generalizacije nalaza dosadašnjih istraživanja jer su provedena na relativno homogenim uzorcima, uglavnom američkih sudionika (Bachman Achenreiner, 1997; Chaplin i John, 2010; Goldberg i sur., 2003; Kasser, 2005). Uz to, potrebno je naglasiti da konstrukt materijalizma u Hrvatskoj nije gotovo uopće istraživao, stoga je potrebno provjeriti dosadašnje nalaze u hrvatskom kontekstu.

2. Cilj i problemi istraživanja

Kako je materijalizam kod adolescenata u Hrvatskoj nedovoljno istražen te je općenito vrlo malo istraživanja koje se bave problemom materijalizma kod adolescenata, ovim istraživanjem nastojat ćemo proširiti dosadašnje spoznaje o materijalizmu adolescenata te istražiti neke aspekte koji su se u ranijim istraživanjima pokazali značajnim u objašnjavanju izraženosti materijalističkih vrijednosti. Cilj ovog istraživanja je utvrditi pojavnost materijalizma među adolescentima te odnos materijalizma, odnosa s vršnjacima i roditeljima i samopoštovanja. U skladu s ciljem istraživanja, formulirani su sljedeći problemi te, na temelju ranijih istraživanja i teorijskih postavki, njima pripadajuće hipoteze:

1. Ispitati postoje li razlike u izraženosti materijalizma s obzirom na sociodemografske karakteristike: socioekonomski status, cjelovitost obitelji te rod.

Hipoteza 1a. Izraženost materijalističkih vrijednosti razlikovat će se ovisno o socioekonomskom statusu adolescenta, pri čemu će adolescenti s nižim socioekonomskim statusom imati izraženije materijalističke vrijednosti.

Hipoteza 1b. Izraženost materijalističkih vrijednosti razlikovat će se ovisno o cjelovitosti obitelji u kojoj adolescenti odrastaju, pri čemu će adolescenti koji žive s jednim roditeljem imati izraženije materijalističke vrijednosti.

Hipoteza 1c. Postojat će rodna razlika u izraženosti materijalističkih vrijednosti, pri čemu će adolescenti imati izraženije materijalističke vrijednosti od adolescentica.

2. Ispitati odnos materijalizma, samopoštovanja i socijalne podrške (vršnjačke i obiteljske).

Hipoteza 2a. Samopoštovanje i materijalizam bit će negativno povezani - osobe s nižim samopoštovanjem imati će izraženije materijalističke stavove.

Hipoteza 2b. Materijalizam i socijalna podrška (i vršnjačka i obiteljska) bit će negativno povezani. Osobe koje imaju manju podršku od vršnjaka i manju podršku od obitelji, imati će izraženije materijalističke stavove.

3. Utvrditi postoji li medijacijska uloga samopoštovanja u odnosu vršnjačke podrške i materijalizma te u odnosu obiteljske podrške i materijalizma.

Hipoteza 3. Samopoštovanje će imati medijacijsku ulogu u odnosu vršnjačke podrške i materijalizma te u odnosu obiteljske podrške i materijalizma.

3. Metoda

3.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 269 učenika trećih i četvrtih razreda jedne opće gimnazije, jedne prirodoslovno-matematičke gimnazije te dviju strukovnih škola na području grada Zagreba, čime se pokušala osigurati heterogenost ispitanika po spolu i socioekonomskom statusu. Iako je odabir škola za sudjelovanje u istraživanju bio pažljivo biran, te u istraživanju nisu sudjelovali učenici škola u kojima su većinom samo djevojke ili samo mladići, od ukupnog broja sudionika nešto više njih bile su djevojke (57,7%) te je omjer mladića i djevojka u sve četiri škole bio približno jednak. Raspon dobi sudionika bio je od 16 do 19 godina ($M=17,34$; $SD=0,711$). Najveći dio sudionika materijalni status obitelji procijenio je prosječnim (63,2%), nešto manji broj (22,8%) iznadprosječnim, a najmanji broj sudionika (14%) ispodprosječnim. Većina sudionika žive s oba roditelja (79,4%), manjem broju sudionika roditelji su rastavljeni ili nikad nisu živjeli zajedno te žive samo s jednim roditeljem (15,8%), a najmanji broj sudionika živi s jednim roditeljem jer drugi roditelj više nije živ (4,8 %).

3.2. Instrumenti

Materijalizam je ispitan kratkom verzijom *Skale materijalizma* (Richins i Dawsons, 1992). Skala se sastoji od devet tvrdnji na tri dimenzije: uspjeh, centralnost i sreća. Dimenzija uspjeha odnosi se na to koliko se uspjeh definira posjedovanjem, odnosno koliko osoba pri procjenjivanju nečijeg uspjeha vrednuje materijalna posjedovanja (primjer čestice „Stvari koje posjedujem govore puno o tome kako mi ide u životu“). Dimenzija centralnosti se odnosi na središnju ulogu kupnje i posjedovanja u nečijem životu („Kupovanje mi pruža veliko zadovoljstvo“), a dimenzija sreće se odnosi na to koliko pojedinac smatra posjedovanje materijalnih stvari ključnim za svoju i tuđu

sreću („Bio bih sretniji/sretnija kada bih mogao/mogla kupiti više stvari“). Sudionici odgovaraju na ljestvici Likertovog tipa od 1 do 5, ovisno o tome koliko se slažu s tvrdnjama, pri čemu 1 označava „Uopće se ne slažem“, 3 označava „Niti se slažem, niti se ne slažem“, a 5 označava „Potpuno se slažem“. Ukupni rezultat može se formirati zbrajanjem pripadajućih odgovora na česticama zasebno za svaku dimenziju ili kao ukupni zbroj pripadajućih odgovora za svih devet čestica. Viši rezultat na skali označava veću izraženost materijalizma. Psihometrijska svojstva skale su: Cronbachov alfa iznosi .82, konfirmatorna faktorska analiza potvrđuje postojanje tri faktora u podlozi čestica, a povezanost skale sa Skalom socijalne poželjnosti iznosi -.14 (Richins, 2004). Na dobru konstruktnu valjanost ove skale upućuju njezine visoke korelacije s instrumentima koji mjere isti konstrukt poput Belkove (1985) skale materijalizma. U ovom istraživanju Cronbachov alfa je iznosio .80.

Samopoštovanje je mjereno *Rosenbergovom skalom samopoštovanja* (Rosenberg, 1965). Skala sadrži 10 tvrdnji, pet mjeri pozitivne osjećaje prema sebi, a pet negativne osjećaje prema sebi. Sudionici odgovaraju na ljestvici od 1 do 5, pri čemu 1 označava „uopće se ne slažem“, 3 „niti se slažem niti se ne slažem“, a 5 „potpuno se slažem“. Primjeri čestica: „Ponekad se osjećam potpuno beskorisnim“ (negativni osjećaj prema sebi), „Sposoban sam raditi i izvršavati zadatke podjednakouspješno kao i većina drugih ljudi“ (pozitivni osjećaj prema sebi). Ukupan rezultat računa se zbrajanjem odgovora na svim česticama, pri čemu su neke čestice obrnuto kodirane. Viši rezultat na skali upućuje na više samopoštovanje. Kratkoća skale i dobra internalna konzistencija čine je prikladnom za ispitivanja u praktične i znanstvene svrhe (Lacković-Grgin, 1994). Cronbachov alfa u ovom istraživanju je iznosio .84.

Podrška roditelja i vršnjaka mjerena je *Skalom percepcije socijalne podrške*, koja je konstruirana na osnovi Skale procijenjene socijalne podrške (Social Support Appraisal Scale-SS-A) Vauxa i suradnika (1986; prema Hudek-Knežević, 1994). Skala se sastoji od dvadeset i četiri tvrdnje od kojih osam mjeri percepciju socijalne podrške prijatelja (vršnjaka), osam percepciju socijalne podrške obitelji te osam socijalnu podršku suradnika na poslu. Za potrebe ovog istraživanja korištene su samo tvrdnje vezane uz socijalnu podršku prijatelja (vršnjaka) i obitelji. Primjeri čestica kojima se ispituje percepcija socijalne podrške prijatelja (vršnjaka) su: „Prijatelji me poštuju“,

„Mojim prijateljima nije stalo do mene“, a primjeri čestica kojima se ispituje percepcija socijalne podrške obitelji su: "Važan/Važna sam svojoj obitelji", „Ne osjećam se blisko s članovima svoje obitelji“. Faktorskom analizom utvrđena je opravdanost korištenja triju mjera socijalne podrške: percipirana socijalna podrška prijatelja, obitelji te suradnika na poslu (Hudek-Knežević, 1994). Ispitanici na tvrdnje ove skale odgovaraju na skali Likertovog tipa od 1 do 5, pri čemu 1 označava „uopće nije točno za mene“, 3 „niti je točno, niti je netočno za mene“, a 5 „potpuno je točno za mene“. Ukupan rezultat moguće je izračunati zbrajanjem odgovora na svim česticama, pri čemu su neke čestice obrnuto kodirane, ili zbrajanjem odgovora na svakoj podskali zasebno. Dobiveni su sljedeći podaci o pouzdanosti skale: Cronbachov alpha za percepciju socijalne podrške prijatelja je .90, a za percepciju socijalne podrške obitelji .92 (Kurtović, 2013). U ovom istraživanju Cronbachov alfa za percepciju socijalne podrške prijatelja (vršnjaka) je iznosio .90, a za percepciju socijalne podrške obitelji .87.

Opći demografski podaci ispitivani su pomoću četiri pitanja; spol i dob sudionika, procjena obiteljskog materijalnog statusa na ljestvici od 1 (znatno ispod prosjeka) do 5 (znatno iznad prosjeka) te čestica („Moji roditelji su..“) kojom smo ispitali cjelovitost obitelji, pri čemu su ponuđeni odgovori: u braku / žive zajedno, razvedeni / rastavljeni, nikad se nisu vjenčali niti živjeli zajedno, jedan od roditelja više nije živ, oba roditelja više nisu živa.

3.3. Postupak

Prije same provedbe istraživanja tražena su dopuštenja škola za provođenje istraživanja te je od svakog učenika zatražen informirani pisani pristanak na sudjelovanje u istraživanju. Istraživanje je provedeno grupno u okviru redovite nastave, a primjena upitnika trajala je oko 10 minuta. Na početku istraživanja učenicima je pročitana opća uputa za rješavanje upitnika. Također, ukratko im je objašnjena svrha istraživanja- učenicima je rečeno kako se istraživanjem nastoje ispitati vrijednosne orijentacije adolescenata te im je naglašena anonimnost podataka. Nadalje, učenicima je rečeno kako mogu u bilo kojem trenutku bez ikakvih posljedica odustati od sudjelovanja u istraživanju. Po završetku čitanja upute, učenicima su podijeljeni informirani pristanci koji su nakon potpisivanja skupljeni i spremljeni te su potom

sudionicima podijeljeni upitnici. Svi roditelji bili su informirani o prirodi istraživanja, tako da su učenicima nakon rješavanja upitnika podijeljeni obrasci sa svim relevantnim informacijama istraživanja te su učenici upućeni da ih podijele roditeljima. Svi učenici upitnik su rješavali istim redoslijedom: najprije su ispunili Skalu materijalizma, zatim Skalu samopoštovanja, potom Skalu socijalne podrške te na kraju kratki upitnik o općim demografskim podacima.

4. Rezultati

Deskriptivna statistika varijabli materijalizma, socijalne podrške i samopoštovanja prikazana je u *Tablici 1*.

Tablica 1
Deskriptivne karakteristike mjera korištenih u istraživanju ($N=269$)

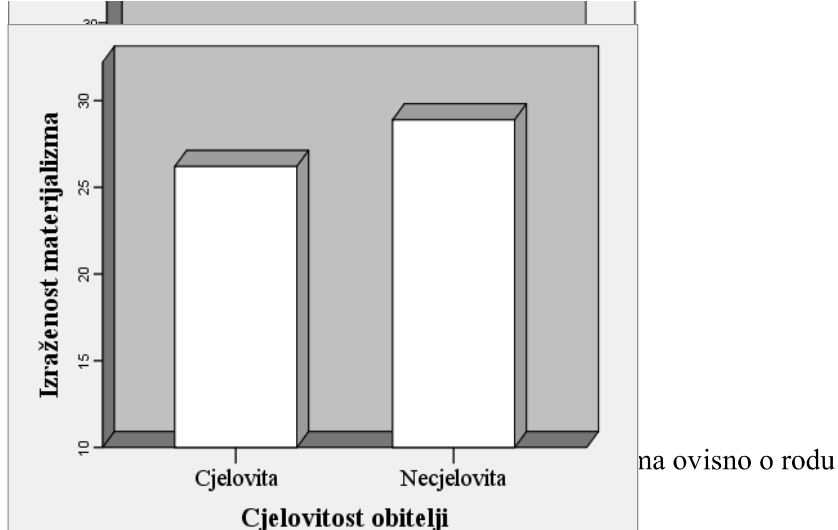
<i>Mjera</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>k</i>	<i>α</i>
Materijalizam	26,76	6,194	12	45	10	.80
Socijalna podrška vršnjaka	33,33	5,362	11	40	8	.90
Socijalna podrška obitelji	36,25	4,478	8	40	8	.87
Samopoštovanje	37,94	6,627	10	50	10	.84

Legenda: *M*-aritmetička sredina; *SD*-standardna devijacija; *Min* = najniži postignuti rezultat; *Max* = najviši postignuti rezultat; *k* = broj čestica; *α* = Cronbachov alfa koeficijent pouzdanosti; *N* = broj sudionika; ** $p < .01$

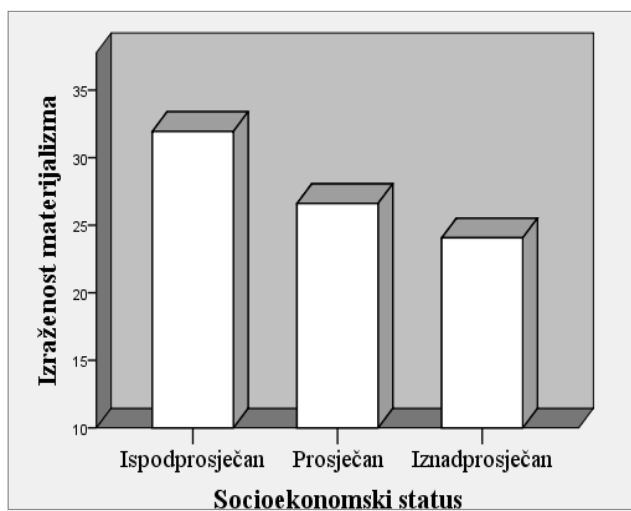
Iz *Tablice 1* je vidljivo da sudionici u prosjeku iskazuju umjerenu razinu materijalizma ($M=26,76$), ali s razmjerno visokom vrijednosti standardne devijacije na skali ($SD=6,194$). Sudionici se, dakle, međusobno prilično razlikuju u izraženosti materijalizma, koji je kod nekih sudionika nizak, dok je kod nekih sudionika izrazito visok. Nadalje, na podskalama socijalne podrške sudionici iskazuju povišenu razinu socijalne podrške vršnjaka ($M=33,33$), te još višu razinu socijalne podrške obitelji ($M=36,25$). Ovdje su dobivene umjerene vrijednosti standardne devijacije (vidi *Tablicu 1*) koje također upućuju da se sudionici međusobno razlikuju u količini percipirane socijalne podrške vršnjaka i obitelji. Prosječan rezultat na mjeri samopoštovanja je razmjerno visok, te je dobivena i visoka standardna devijacija ($M=37,94$; $SD=6,627$), što nam govori da se sudionici međusobno prilično razlikuju u razini samopoštovanja.

Kako bismo ispitali postoje li rodne razlike u izraženosti materijalizma te razlike u izraženosti materijalizma ovisno o cjelovitosti obitelji, koristili smo t-test za velike nezavisne uzorke, dok je za provjeru razlike u rezultatima s obzirom na socioekonomski status provedena jednosmjerna analiza varijance. Za potrebe analize podataka, sudionike smo po materijalnom statusu podijelili u ispodprosječne (odgovori 1 i 2), zatim prosječne (odgovor 3) te iznadprosječne (odgovori 4 i 5), a ovisno o cjelovitosti obitelji sudionike smo podijelili u one koji žive u cjelovitim obiteljima (79,4 %), te one koji žive s jednim roditeljem (20,6 %).

Rezultati provedenog t-testa pokazali su da postoje statistički značajne rodne razlike u izraženosti materijalizma ($t=2.525$; $df=267$; $p<.05$), pri čemu muški sudionici postižu više rezultate ($M=27,85$; $SD=5,939$) od ženskih sudionika ($M=25,95$; $SD=6,272$). Prosječne vrijednosti izraženosti materijalizma kod adolescenata i adolescentica prikazane su i na *Slici 1*. Također, dobivena je statistički značajna razlika u izraženosti materijalizma između sudionika koji žive u cjelovitim obiteljima te onih koji žive s jednim roditeljem ($t= -2.939$; $df=267$; $p<.01$), pri čemu sudionici koji žive s oba roditelja postižu niži rezultat ($M=26,20$; $SD=5,687$) od sudionika koji žive s jednim roditeljem ($M=28,89$; $SD=7,526$). Prosječne vrijednosti izraženosti materijalizma ovisno o cjelovitosti obitelji prikazane su i na *Slici 2*. Nadalje, rezultati jednosmjerne analize varijance pokazali su da postoji statistički značajna razlika u izraženosti materijalizma ovisno o socioekonomskom statusu sudionika ($F=21,801$; $df=2/267$ $p<.01$). Prema Petz (1997) statistički značajan F -test pruža nam samo informaciju o tome da sve grupe ne pripadaju istoj populaciji, stoga je potrebno provesti i post-hoc testiranje razlika. Post hoc Scheffeov test pokazuje da se sve tri grupe međusobno statistički značajno razlikuju ($F_{1,2}=5,335$; $p<.01$; $F_{1,3}=7,881$; $p<.01$; $F_{2,3}=2,546$; $p<.05$). Najveća izraženost materijalizma utvrđena je za sudionike ispodprosječnog socioekonomskog statusa, dok je najmanja izraženost utvrđena za sudionike iznadprosječnog socioekonomskog statusa. Prosječne vrijednosti izraženosti materijalizma ovisno o socioekonomskom statusu prikazane su i na *Slici 3*. Dvosmjerna analiza varijance pokazala je da postoji glavni efekt roda ($F=5,580$; $df=1$; $p<.05$) i glavni efekt socioekonomskog statusa ($F=18,834$; $df=2$; $p<.01$), dok se njihova interakcija nije pokazala značajnom ($F=.239$; $df=2$; $p>.05$).

Slika 2. Prosječne vrijednosti izraženosti materijalizma ovisno o cjelovitosti obitelji

Slika 3. Prosječne vrijednosti izraženosti materijalizma ovisno o socioekonomskom statusu

Kako bismo ispitali odnos socijalne podrške, samopoštovanja i materijalizma, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije između navedenih varijabli (Tablica 3).

Tablica 3

Pearsonovi koeficijenti korelacije između varijabli percipirane socijalne podrške (obiteljske i vršnjačke), samopoštovanja i materijalizma

	1	2	3
Materijalizam	1		
Samopoštovanje	-.23**	1	
Socijalna podrška obitelji	-.33**	.33**	1
Socijalna podrška vršnjaka	-.18**	.44**	.46**

Legenda: * $p < .05$; ** $p < .01$

Iz *Tablice 3* vidljivo je da postoji statistički značajna negativna korelacija između samopoštovanja i materijalizma ($r = -.23$, $p < .01$), iz čega možemo zaključiti da je niže samopoštovanje povezano s višim materijalizmom. Zatim, dobivena je statistički značajna negativna korelacija percipirane socijalne podrške obitelji i materijalizma ($r = -.33$, $p < .01$) te percipirane socijalne podrške vršnjaka i materijalizma ($r = -.18$, $p < .01$). Sudionici koji percipiraju slabiju socijalnu podršku (i obiteljsku i vršnjačku) iskazuju viši materijalizam, pri čemu je ta povezanost veća za podršku obitelji nego vršnjaka. Statistički značajna pozitivna korelacija utvrđena je između percipirane socijalne podrške obitelji i samopoštovanja ($r = .33$, $p < .01$) te percipirane socijalne podrške vršnjaka i samopoštovanja ($r = .44$, $p < .01$).

Budući da smo utvrdili postojanje značajnih korelacija obiteljske i vršnjačke socijalne podrške, samopoštovanja i materijalizma, ostvareni su uvjeti za daljnju analizu medijacijskog efekta. U sljedećem koraku potrebno je utvrditi da prediktor (percipirana socijalna podrška obitelji i vršnjaka) značajno objašnjava varijancu kriterija (materijalizam) te varijancu pretpostavljene medijacijske varijable (samopoštovanje) kroz koju ostvaruje neizravan utjecaj na kriterij (Baron i Kenny, 1986). Za utvrđivanje medijacijske uloge samopoštovanja u odnosu navedenih varijabli provedena je hijerarhijska regresijska analiza za predviđanje kriterijske varijable materijalizma. U prvom su koraku regresijske analize uvedene varijable percepcije socijalne podrške - obiteljske i vršnjačke, a u drugom varijabla samopoštovanja.

Tablica 4

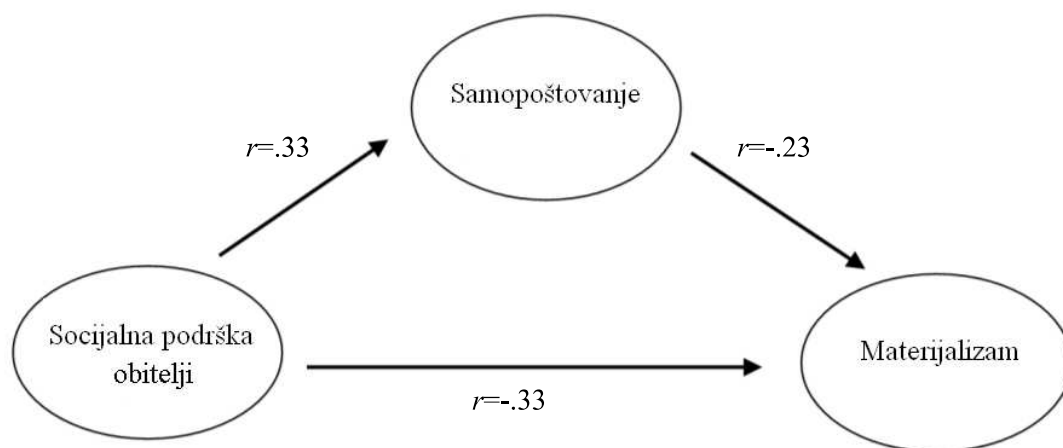
Rezultati hijerarhijske regresijske analize za predviđanje izraženosti materijalizma ($N = 269$)

	1.korak	2.korak
--	---------	---------

	β	β
Socijalna podrška obitelji	-.32**	-.29**
Socijalna podrška vršnjaka	-.04	-.018
Samopoštovanje		-.15*
F	16,72**	13.02**
R^2	.11	.13
ΔR^2		.02

Legenda: β -beta koeficijent, R^2 - koeficijent determinacije

U *Tablici 4* prikazani su rezultati hijerarhijske regresijske analize za predviđanje kriterija materijalizma. Rezultati su pokazali da je percipirana socijalna podrška obitelji značajan prediktor materijalizma ($\beta = -.32$; $p < .01$) dok se percipirana socijalna podrška vršnjaka pokazala neznačajnom u predviđanju varijable materijalizma ($\beta = -.04$; $p > .05$). Koeficijent determinacije ($R^2 = .110$) pokazuje kako je 11% varijance materijalizma moguće objasniti varijablom percipirane socijalne podrške obitelji. Uvođenjem varijable samopoštovanja u drugom koraku, samostalni doprinos prediktora percipirane socijalne podrške obitelji se smanjuje. Završni model objašnjava značajnih 13% varijance kriterija. Potvrđivanje medijacijske uloge samopoštovanja podrazumijeva utvrđivanje smanjenja u veličini, ili utvrđivanje neznačajnosti regresijskog koeficijenta percipirane socijalne podrške obitelji (koja je prije uvođenja samopoštovanja značajno doprinosila objašnjenju kriterija), uz utvrđivanje značajnog doprinosa samopoštovanja u objašnjavanju kriterija. Pad u vrijednosti beta koeficijenta iz prvog koraka ($\beta = -.32$, $p < .01$) u drugom koraku ($\beta = -.29$, $p < .01$) upućuje na djelomičnu medijacijsku ulogu samopoštovanja u odnosu percipirane socijalne podrške obitelji i materijalizma. Koeficijenti parcijalne korelacije percipirane socijalne podrške obitelji i materijalizma, kada se kontrolira utjecaj samopoštovanja ($r_{12.3} = -.277$; $p < .01$), i materijalizma i samopoštovanja, kada se kontrolira percipirana socijalna podrška obitelji ($r_{13.2} = -.142$; $p < .05$), potvrđuju dobiveni medijacijski utjecaj. Odnos između varijabli socijalne podrške obitelji, samopoštovanja i materijalizma grafički je prikazan na *Slici 4*. Percipirana viša podrška obitelji značajan je prediktor nižih materijalističkih vrijednosti, no nakon uvođenja varijable samopoštovanja ima niži samostalni doprinos u objašnjavanju varijance materijalističkih vrijednosti.

Slika 4. Grafički prikaz medijacijske uloge samopoštovanja u odnosu socijalne podrške obitelji i materijalizma

5. Rasprava

Tek je nekoliko istraživanja koja su se bavila materijalizmom kao psihologijskim konstruktom u Hrvatskoj, a ovim istraživanjem provjereni su neki od do sada najvažnijih nalaza inozemnih istraživanja materijalizma kod adolescenata. Dva najčešća pitanja kojima se bave istraživanja na ovu temu jesu: „Što vodi ljude k materijalizmu?“ te „Koje posljedice sa sobom nosi materijalizam?“. Ranije spomenuti Kasser i sur. (2004) u svojoj *Teoriji materijalističkih vrijednosti* polaze od dva puta razvoja materijalističkih vrijednosti: iskustvo nesigurnosti i izloženost materijalističkim modelima i vjerovanjima.

U ovom istraživanju prvi problem bio je ispitati razlike u materijalizmu s obzirom na sociodemografske karakteristike: rod, socioekonomski status i cjelovitost obitelji. Utvrđene su statistički značajne rodne razlike u izraženosti materijalističkih vrijednosti, pri čemu adolescenti imaju izraženije materijalističke vrijednosti od adolescentica. Ovaj nalaz u skladu je s dosadašnjim istraživanjima (npr. Bachman Achenreiner, 1997), a pripisuje se procesima socijalizacije. U obitelji se i danas vrlo često stavlja naglasak da je otac taj koji uzdržava obitelj, a majka brine o psihološkim potrebama članova obitelji. U skladu s time, kod dječaka se kao uspjeh češće smatra postizanje statusa, dobivanje nagrada i posjedovanje određenih materijalnih dobara, dok se uspjeh djevojčice više ogleda kroz njezin odnos s drugima. Također, nalaz je moguće objasniti prethodno navedenom izloženosti materijalističkim modelima i vjerovanjima.

Mediji putem reklama i različitog reklamnog sadržaja češće stavljaju naglasak na važnost posjedovanja materijalnih stvari za postizanje uspjeha kod muškaraca. Dječaci i adolescenti dobivaju poruku kako će biti uspješni, priznati i voljeni ukoliko posjeduju dobar auto, imaju skupocjene satove i odijela i/ili raspolažu velikim bogatstvom.

Nadalje, utvrđene su značajne razlike u izraženosti materijalističkih vrijednosti s obzirom na socioekonomski status. Što je niži socioekonomski status, to su izraženije materijalističke vrijednosti adolescenata. Ovaj nalaz moguće je objasniti iskustvom nesigurnosti koju navode Kasser i sur. (2004). Naime, slabi ekonomski uvjeti uzrokuju osjećaj deprivacije i nesigurnosti koji se nastoji kompenzirati usmjeravanjem na materijalističke ciljeve. Istraživanja su pokazala kako su generacije koje su odgajane u lošim ekonomskim uvjetima i za vrijeme recesije više materijalistične nego generacije odgajane u bogatijim vremenima. Stoga i adolescenti nižeg socioekonomskog statusa, zbog ograničenih resursa i loših ekonomskih uvjeta teže ostvarenju materijalističkih ciljeva kako bi kompenzirali osjećaj nesigurnosti koji se u tim uvjetima javlja. Također, Rindfleish i sur. (1997) navode da se u obiteljima nižeg socioekonomskog statusa djecu ranije potiče na štednju i preuzimanje odgovornosti za ekonomsku dobrobit obitelji. Provedenom složenom analizom varijance potvrđene su razlike u izraženosti materijalističkih vrijednosti s obzirom na rod i socioekonomski status, dok se njihova interakcija nije se pokazala značajnom.

Utvrđena je i statistički značajna razlika u izraženosti materijalističkih vrijednosti s obzirom na cjelovitost obitelji. Adolescenti koji žive u cjelovitim obiteljima (s oba roditelja) imaju značajno manje izražene materijalističke vrijednosti od adolescenata koji žive u necjelovitim obiteljima (s jednim roditeljem). Ovaj nalaz je u skladu s dosadašnjim istraživanjima, a razlika se pripisuje iskustvu nesigurnosti koje se javlja kod adolescenata zbog narušene stabilnosti djetetove okoline i češćeg preispitivanja djece jesu li voljena. Naime, prema *Teoriji samoodređenja*, za optimalno funkcioniranje i dobrobit nužno je ispunjenje osnovnih psiholoških potreba: potreba za autonomijom, kompetentnošću i bliskošću (Ryan i Deci, 2000). Zadovoljenje osnovnih psiholoških potreba adolescenata koji žive u necjelovitim obiteljima često je onemogućeno upravo zbog narušene obiteljske strukture te se javlja osjećaj

nesigurnosti. Materijalnim posjedovanjem uspostavlja se kontrola nad objektima koje su adolescenti u mogućnosti kontrolirati te se kompenzira fizička odsutnost jednog od roditelja i pomanjkanje kvalitetne komunikacije.

Drugi problem ovog istraživanja bio je ispitati odnos materijalizma, samopoštovanja i socijalne podrške (vršnjačke i obiteljske). Rezultati su potvrdili postavljene hipoteze. Utvrđena je statistički značajna negativna korelacija samopoštovanja i materijalizma: adolescenti nižeg samopoštovanja imaju više izražene materijalističke stavove. Dobiveni rezultat ne iznenađuje ako uzmemo u obzir da je adolescencija razdoblje u kojem mladi postaju okupirani time kako ih drugi vide, a upravljanje dojmom o sebi koriste kao svojevrsno sredstvo za prihvaćanje od strane drugih. Potreba za očuvanjem pozitivne slike o sebi jedan je od najvažnijih socijalnih motiva koji utječu na čovjekovo mišljenje i ponašanje (Aronson, 2005). Kupovinu skupocjenih proizvoda te općenito usmjeravanje k materijalnim vrijednostima i posjedovanjima adolescenti nižeg samopoštovanja koriste kako bi smanjili osjećaj manje vrijednosti te poboljšali sliku o sebi. Danas se upravljanje dojmovima najčešće odvija na društvenim mrežama, a adolescenti su najbrojnija i najosjetljivija populacija među korisnicima (Wilcox i Stephen, 2013). Istraživanja pokazuju kako korisnici društvenih mreža prilikom formiranja zaključaka i impresija o drugima pretpostavljaju stabilnost karakteristika koje pojedinci prikazuju (Chou i Edge, 2012). Stoga ne čudi što adolescenti prikazivanjem sebe kroz materijalne vrijednosti na društvenim mrežama stječu dojam da su „bolji“ od drugih. Prema *Teoriji samodokazivanja* Wicklunda i Gollwitzer (1981) osobe koje dožive prijetnju važnom aspektu pojma o sebi težiti će obnavljanju pojma o sebi putem socijalnih priznanja. Točnije, ova teorija implicira kako će pojedinci koji dožive iskustvo nesigurnosti u području definiranja sebe, vlastiti uspjeh konceptualizirati kao posjedovanje materijalnih dobara.

Rezultati ovog istraživanja potvrđuju i pretpostavljenu negativnu korelaciju percipirane socijalne podrške i materijalizma. Adolescenti koji percipiraju da njihovi socijalni odnosi s obitelji i prijateljima mogu osigurati razne izvore podrške ukoliko im je to potrebno, imaju manje izražene materijalističke vrijednosti od onih adolescenata koji percipiraju da njihove potrebe za podrškom nisu zadovoljene. Socijalna podrška

iznimno je važna u životu adolescenta, a upravo su obitelj i vršnjaci najvažniji izvor podrške u ovom životnom razdoblju (Chaplin i John, 2010; Lacković Grgin, 2005).

Treći problem ovog istraživanja bio je utvrditi postoji li medijacijska uloga samopoštovanja u odnosu vršnjačke podrške i materijalizma te u odnosu obiteljske podrške i materijalizma. U ovom istraživanju dobivena je djelomična medijacijska uloga samopoštovanja u odnosu percipirane socijalne podrške obitelji i izraženosti materijalističkih vrijednosti, što je u skladu s istraživanjem (Chaplin i John, 2007). Percipirana socijalna podrška obitelji nakon uvođenja varijable samopoštovanja ima niži samostalni doprinos u objašnjavanju varijance materijalističkih vrijednosti. Međutim, suprotno pretpostavkama, percipirana socijalna podrška prijatelja pokazala se neznačajnom u objašnjenju varijance izraženosti materijalističkih vrijednosti stoga je treća hipoteza samo djelomično potvrđena. Ovaj nalaz razlikuje se od dosadašnjih istraživanja (Chaplin i John, 2007), a moguće objašnjenje je da na našim prostorima nestabilni odnosi u obitelji imaju veći utjecaj na razvijanje materijalističkih vrijednosti od nestabilnih odnosa s vršnjacima. Ova pretpostavka ne isključuje mogućnost utjecaja vršnjaka na razvoj materijalističkih vrijednosti, već postoji mogućnost kako se utjecaj ne odvija putem percipirane socijalne podrške vršnjaka, nego drugim mehanizmima utjecaja vršnjaka. Primjerice, moguće je da vršnjaci služe kao modeli za razvijanje materijalističkih vrijednosti ili razina materijalističkih vrijednosti ovisi o podložnosti vršnjačkom pritisku. No, treba uzeti u obzir i metodološka ograničenja istraživanja. Učenici su tijekom ispunjavanja upitnika sjedili vrlo blizu svojih vršnjaka te je moguće da su zbog ugrožene anonimnosti davali socijalno poželjne odgovore. Djelomična medijacijska uloga samopoštovanja na odnos percipirane socijalne podrške obitelji i izraženosti materijalističkih vrijednosti upućuje kako percipirana podrška obitelji ipak ne postiže cjelokupni utjecaj na materijalizam putem samopoštovanja. Točnije, ovaj nalaz govori kako je samopoštovanje samo jedno od mogućih objašnjenja, odnosno mehanizama prema kojem percipirana socijalna podrška ostvaruje svoj utjecaj na materijalizam. Povezanost samopoštovanja i materijalizma pridonosi i razumijevanju odnosa drugih varijabli s materijalizmom. Pretpostavlja se kako varijable poput obiteljskog okružja, podrške, odnosa s vršnjacima, medija utječu na razvoj materijalističkih vrijednosti tako što zapravo utječu na samopoštovanje adolescenta.

Adolescenti koji žive u nefunkcionalnim obiteljima, imaju manjak podrške ili manjak strukture u odgoju, lošije odnose s vršnjacima vjerojatnije će imati sniženo samopoštovanje, a mogući način kompenzacije osjećaja manje vrijednosti je upravo usredotočenost na posjedovanje materijalnih stvari.

Kao što je vidljivo iz ovog i prethodnih istraživanja materijalizam je vrlo kompleksan psihologijski konstrukt kojeg je potrebno proučavati s različitih točki gledišta. Kako bismo dobili jasniji uvid u rezultate provedenog istraživanja nužno je osvrnuti se i na metodološka ograničenja samog istraživanja. Dobivene rezultate istraživanja potrebno je kritički promatrati jer je istraživanje korelacijsko te rezultati samo sugeriraju, no ne dokazuju uzročno-posljedičnu vezu. Drugo ograničenje je što su u istraživanju sudjelovali učenici zagrebačkih srednjih škola što nam pruža svojevrsni temelj za daljnje pretpostavke i istraživanja populacije adolescenata u Hrvatskoj, no s druge strane ograničava generalizaciju rezultata dobivenih ovim istraživanjem na čitavu populaciju adolescenata u Hrvatskoj. Kako je istraživanje provedeno grupno u okviru redovite nastave, uvjeti u kojima su učenici ispunjavali upitnike nisu bili sasvim jednaki. U nekim razredima učenici su sjedili izrazito blizu jedni drugih te je moguće da su zbog ugrožene anonimnosti učenici davali socijalno poželjne odgovore. Također, sama priroda ispitivanja putem upitnika nosi određen rizik iskrenosti jer samoprocjene ne moraju predstavljati istinite odgovore sudionika. Unatoč navedenim ograničenjima ovog istraživanja, riječ je o istraživanju koje proširuje spoznaje o pojavnosti materijalizma kod adolescenata u Hrvatskoj te pruža osnovicu za buduća istraživanja. Budući da je u ranijim istraživanjima utvrđen niz negativnih posljedica materijalizma, bilo bi poželjno ispitati povezanost materijalizma kod adolescenata u Hrvatskoj s zadovoljstvom životom, rizičnim ponašanjima, kvalitetom života i sličnim varijablama. Također, bilo bi dobro istražiti postoje li razlike u izraženosti materijalističkih vrijednosti s obzirom na dob.

U skladu s dosadašnjim saznanjima istraživanja materijalizma znamo da materijalist nije onaj tko mnogo posjeduje, već onaj tko daje prednost materijalnim stvarima. Kako je trend pridavanja velike važnosti materijalnom u konstantnom usponu, možemo reći kako je veliki broj djece i adolescenata u direktnoj opasnosti od razvijanja

materijalističkih vrijednosti. Naime, istraživanja upućuju na negativnu povezanost materijalizma s zadovoljstvom životom (Kasser, 2005), srećom i kvalitetom života (Chang i Arkin, 2002). Izraženi materijalistički stavovi povezani su i s rizičnim ponašanjima poput zlouporabe alkohola i čestih fizičkih obračuna (Kasser, 2005). Različite institucije kojima su u fokusu rada djeca i adolescenti žele znati kako spriječiti ili kako smanjiti materijalizam kod djece. Smatramo da smo ovim istraživanjem dobili koristan uvid u povezanosti materijalizma s podrškom roditelja, samopoštovanjem, ali i sociodemografskim varijablama te je dobivene nalaze moguće koristiti u izradi i provedbi projekata i radionica za roditelje, djecu i nastavnike. Rezultati ovog istraživanja upućuju da je strategije smanjenja materijalističkih vrijednosti potrebno usmjeriti na povećanje samopoštovanja adolescenata, reduciranje osjećaja nesigurnosti, prvenstveno kroz osiguranje stabilnije i podržavajuće obiteljske klime, te posebnom brigom za ekonomski ugrožene skupine.

6. Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati pojavnost materijalizma među adolescentima te odnos materijalizma, samopoštovanja i percipirane socijalne podrške. Istraživanjem su potvrđene rodne razlike u materijalizmu, pri čemu adolescenti imaju izraženije materijalističke vrijednosti od adolescentica. Također, utvrđene su razlike u materijalizmu s obzirom na cjelovitost obitelji i socioekonomski status. Adolescenti koji žive u necjelovitim obiteljima imaju izraženije materijalističke vrijednosti od adolescenata koji žive s oba roditelja. Utvrđene socioekonomske razlike u izraženosti materijalističkih vrijednosti pokazuju da adolescenti nižeg socioekonomskog statusa imaju izraženije materijalističke vrijednosti od adolescenata višeg socioekonomskog statusa.

Nadalje, utvrđena je negativna povezanost samopoštovanja i materijalizma te percipirane socijalne podrške obitelji i materijalizma. Povezanost percipirane socijalne podrške obitelji i materijalizma djelomično je posredovana samopoštovanjem, što tumačimo time da je podrška obitelji zapravo izvor emocionalne stabilnosti koje pozitivno djeluje na samopoštovanje adolescenata. Suprotno očekivanjima, percipirana socijalna podrška vršnjaka nije se pokazala značajnom u predikciji materijalizma.

Moguće je da se utjecaj vršnjaka na smanjenje materijalističke vrijednosti ne odvija putem davanja socijalne podrške, nego drugim, negativnim, mehanizmima, poput modeliranja ponašanja ili vršnjačkog pritiska. Zaključno, rezultati dobiveni ovim istraživanjem proširuju spoznaje o materijalizmu adolescenata te omogućavaju uvid u primjenjivost nalaza inozemnih istraživanja na hrvatski kontekst. Također, rezultati dobivenim ovim istraživanjem mogu služiti kao smjernica u izradi projekata, radionica te mjera povećanja svijesti o rizičnim i zaštitnim čimbenicima za razvoj materijalizma.

7. Literatura

- Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
- Bachmann Achenreiner, G. (1997). Materialistic Values and Susceptibility to Influence in Children. *Advances in Consumer Research*, 24, 82-88.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Barrera, M., Jr. (1986). Distinctions between social support concepts, measures, and models. *American Journal of Community Psychology*, 14, 4, 413-445.
- Belk, W. (1985). Materialism: Trait Aspects of Living in the Material World. *Journal of Consumer Research*, 15, 139-168.
- Berk, L. E. (2008). Psihologija cjeloživotnog razvoja. *Jastrebarsko: Naklada Slap*
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. *International Encyclopedia of Education*, 3(2) Ed. Oxford: Elsevier. Reprinted in: Gauvian, M. i Cole, M. (Eds.), *Readings on the development of children*, 2 (1993, str. 37-43). NY: Freeman.
- Brown, J. D., Collins, R. L. i Schmidt, G. W. (1988). Self -Esteem and Direct versus Indirect Forms of Self-Enhancement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 445-453.
- Chang, L. C. i Arkin, R. M. (2002). Materialism as an Attempt to Cope with Uncertainty. *Psychology and Marketing*, 19, 389-406.
- Chaplin, L. N. i John, D. R. (2007). Growing up in a Material World: Age Differences in Materialism in Children and Adolescents. *Journal of Consumer Research*, 34, 480-493.
- Chou, H. T. G. i Edge, N. (2012). They are happier and having better lives than I am: The impact of using Facebook on perceptions of others' lives. *Cyberpsychology, Behavior and Social networking*, 15(2), 117-121.
- Churchill, G. A. i Moschis G.P. (1979). Television and Interpersonal Influences on Adolescent Consumer Learning. *Journal of Consumer Research*, 6, 23-35.
- Cohen, S. i Wills, T.A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98, 2, 310-358.
- Cukrov, N. (2014). Gdje je nestao čovjek?. *mimladi: list III. Gimnazije*, 105, 18

- Deci, E. L. i Ryan, R. M. (2000). The 'what' and 'why' of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227-268.
- Frančula, I. (2000). *Samopoštovanje, stilovi suočavanja sa stresom i percepcija socijalne podrške zdravih i od dijabetesa oboljelih adolescenata*. Neobjavljena specijalistička radnja. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Goldberg, M. E., Gorn, G. J., Peracchio, L. A. i Bamossy, G. (2003). Understanding Materialism among Youth. *Journal of Consumer Psychology*, 13, 278-288
- Gottlieb B.H. i Bergen A.E. (2010). Social support concepts and measures. *Journal of Psychosomatic Research*, 69, 511–520. doi: 10.1016/j.jpsychores.2009.10.001.
- Hudek – Knežević, J. (1994). Obilježja ličnosti, biološki spol i percepcija socijalne podrške kao korelati. *Godišnjak Odsjeka za psihologiju*, 3, 47 – 56.
- Inglehart, R. (1971). The silent revolution in Europe: Intergenerational change in post-industrial societies. *American Political Science Review*, 65, 991-1017
- Kasser, T. (2005). Frugality, generosity, and materialism in children and adolescents. In K. Anderson Moore & L. H. Lippman, *What do children need to flourish? Conceptualizing and measuring indicators of positive development* (357–373). New York, NY: Springer.
- Kasser, T., Ryan, R. M., Couchman, C. E. i Sheldon, K. M. (2004). Materialistic Values: Their Causes and Consequences. *Psychology and Consumer Culture*, 26, 11-28.
- Kasser, T., Ryan, R. M., Zax, M. i Sameroff, A. J. (1995). The relations of maternal and social environments to late adolescents' materialistic and prosocial values. *Developmental Psychology*, 31, 907–914.
- Kurtović, A. (2013). Odnos perfekcionizma i socijalne podrške s anksioznošću i depresivnošću kod studenata. *Medica Jadertina*, 43(4), 189-200
- La Barbera, P.A. i Gurhan, Z. (1997). The Role of Materialism, Religiosity, and Demographics in Subjective Well-Being. *Psychology and Marketing*, 14(1), 71-97.
- Moschis, G. P. i Moore, R. L. (1979). Decision-Making Among the Young: A Socialization Perspective. *Journal of Consumer Research*, 6, 101-112.
- Nefat, A. I Benazić, D. (2014). Materijalizam, statusna i upadljiva potrošnja studenata u Hrvatskoj. *Ekonomski pregled*, 65(3), 241-259
- O'Cass, A. i McEwen, H. (2004). Exploring consumer status and conspicuous consumption. *Journal of Consumer Behaviour*, 4(1), 25-39.

- Oxford Dictionaries, <http://oxforddictionaries.com/definition/english/materialism> (3.2.2015.)
- Petz, B., Kolesarić, V. i Ivanec, D. (2012). *Petzova statistika: osnovne statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Richins, M. L. (2004). The Material Values Scale: Measurement Properties and Development of a Short Form. *Journal of Consumer Research*, 31(1), 209-219.
- Richins, M.L. i Dawson, S. (1992). The Consumer Values Orientation for Materialism and Its Measurement: Scale Development and Validation. *Journal of Consumer Research*, 19(3), 303-316
- Rindfleisch, A., Burroughs J.E. i Denton F. (1997), Family Structure, Materialism, and Compulsive Consumption. *Journal of Consumer Research*, 23, 312-25.
- Roberts, J. A., Manolis, C. i Tanner, J. (2008). Interpersonal influence and adolescent materialism and compulsive buying. *Social Influence*, 3, 114–131.
- Rosenberg, M. (1965). Society and the adolescent self-image. Princeton, NJ: *Princeton University Press*.
- Wicklund, R. A. i Gollwitzer, P. M. (1981). Symbolic self-completion, attempted influence, and self-deprecation. *Basic and Applied Social Psychology*, 2, 89-114.
- Wilcox, K. i Stephen A. T. (2013). Are close friends the enemy? Online social networks, self – esteem, and self control. *Journal of consumer research*, 40, 90-103.